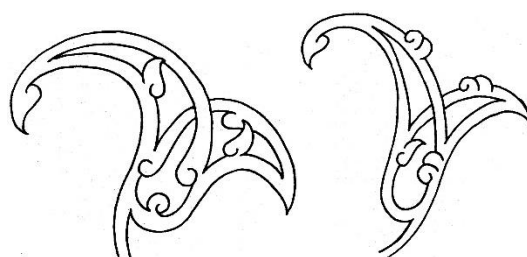

به تزییناتی که در انتهای بند اسلیمی برای پایان دادن به بند اسلیمی به کار می رود، سر اسلیمی می گویند. این نقش تزیینی می تواند از درخت سرو، بوته (بته جغه)، بادام یا حتی عاج فیل الهام گرفته شده باشد. نقش سر اسلیمی در نقوش اسلیمی مانند دسته برگ هاست در نقوش ختایی و در انتهای بند اسلیمی قرار می گیرد.

شکل ۶-۱۰: سر اسلیمی ته گرد

شیوه طراحی :

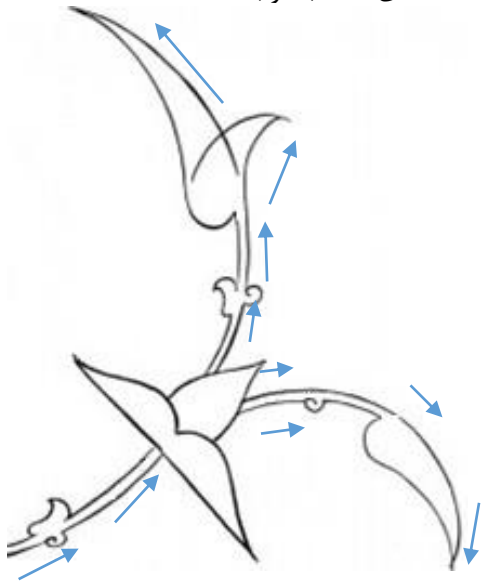
شکل ۸-۱۰: در انتهای بند اسلیمی های دو تصویر بال، سر اسلیمی ته گرد را مشاهده می کنید.

شکل ۷-۱۰: مراحل طراحی سراسلیمی

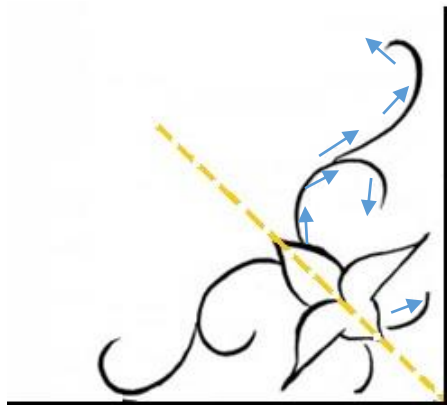
سربند اسلیمی (نشان)

سربند را در سه نقطه از بند می توان به کار برد:
۱- نقطه ی انشعاب دو بند

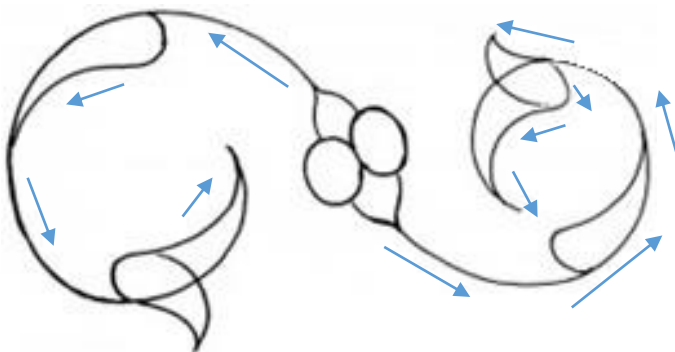
شکل ۱۰-۱۱

۲- محل های تقارن

شکل ۱۰-۱۲

۳- نقطه ی مبدا یا ریشه و سر اسلیمی در محل های مناسب بر روی بند اسلیمی استفاده می شود.

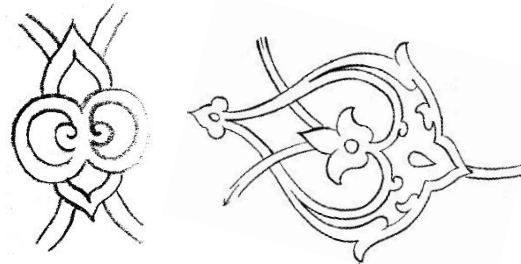
شکل ۱۰-۱۳

سربند اسلیمی که از ترکیب سایر عناصر اسلیمی ساخته می شود، در میان طراحان سنتی به، سربند، ترنج یا نشان مشهور است. این نقشمایه دارای اشکال گوناگون و متنوعی است که می تواند نقش عمده و مهمی در طراحی یک طرح اسلیمی داشته باشد. سربند یک نقش منفصل در نقوش اسلیمی بوده و همان نقشی را ایفا می کند که گل شاه عباسی یا برگ مویی را در طرح ختایی دارد.

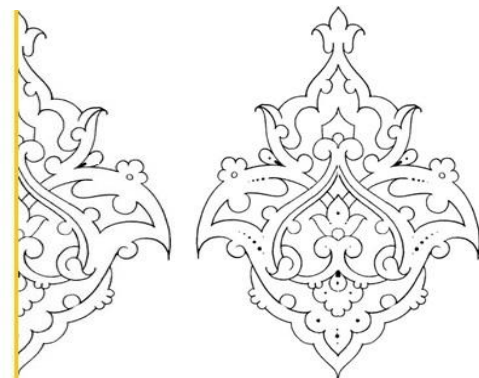

تصویر ۸-۱۰ : در تصویر کاشیکاری بالا سربند اسلیمی را به وضوح مشاهده می کنید.

نقطه شروع بند اسلیمی و محل انشعاب اسلیمی ها از سربند صورت می گیرد. محل تقاطع بند و انشعاب های بند اسلیمی یکی از محل های مهم قرارگیری سربندهاست.

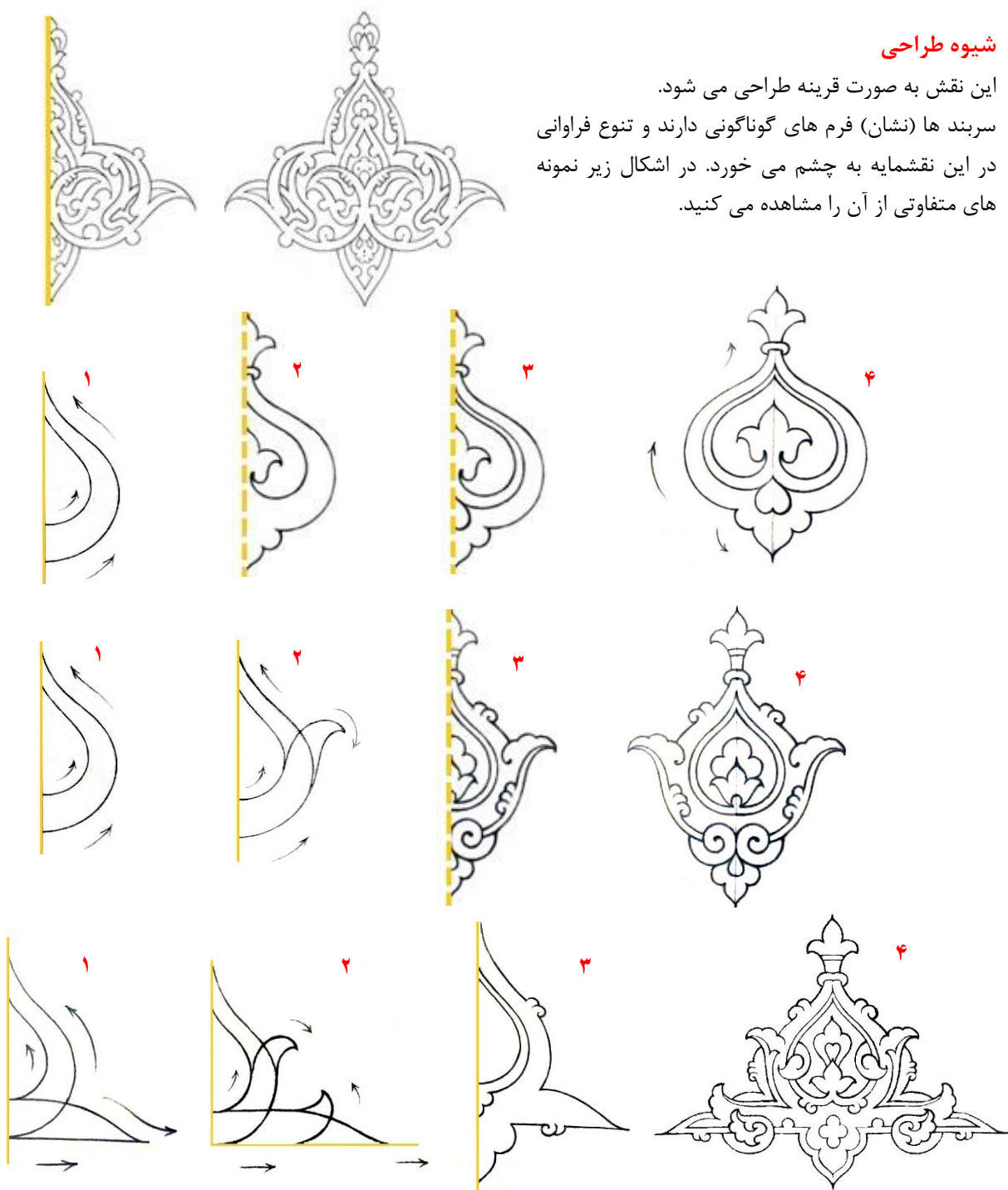
شکل ۹-۱۰ : محل قرارگیری سربند بر روی بند را مشاهده می کنید.

شکل ۱۰-۱۰ : طراحی سربند به شکل تقارن انجام می شود.

شیوه طراحی

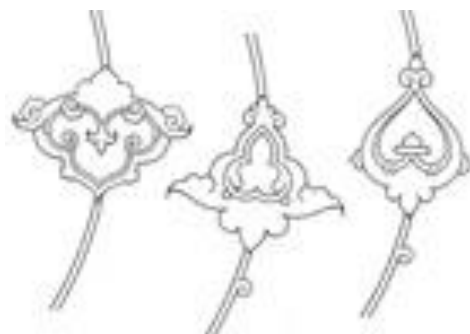
این نقش به صورت قرینه طراحی می شود. سربند ها (نشان) فرم های گوناگونی دارند و تنوع فراوانی در این نقشمایه به چشم می خورد. در اشکال زیر نمونه های متفاوتی از آن را مشاهده می کنید.

شکل ۱۴-۱۰: در شکل های بالا مراحل طراحی برخی از انواع سربند را مشاهده می کنید.

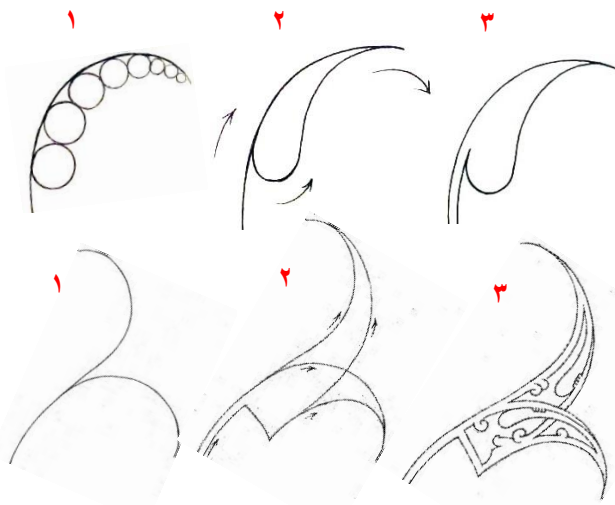
فعالیت عملی

با توجه به قواعدی که آموختید، چند نمونه سراسلیمی، چنگ اسلیمی، سرچنگ و سربند طراحی کنید. نمونه هایی از کاربرد اسلیمی در هنرهای مختلف سنتی تهیه کنید؛ سپس عناصر و اجزاء اسلیمی را در آنها مشخص کنید. نتایج حاصل را با دیگر دوستان خود به اشتراک بگذارید.

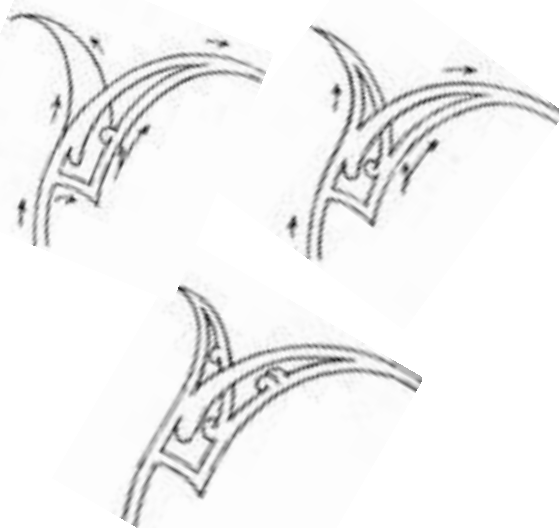

شکل ۱۵-۱۰: شیوه قرار گیری سربند بر روی بند اسلیمی

شیوه طراحی

شکل ۱۷-۱۰: مراحل طراحی اسلیمی ساده ته گرد و ته صاف

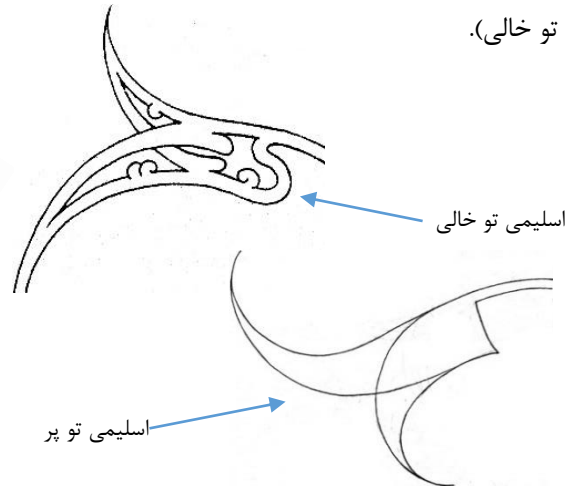
شکل ۱۸-۱۰: در شکل های بالا برخی تزئینات اسلیمی ساده توخالی نشان داده شده است.

فعالیت عملی

- ۲۴- چند نمونه اسلیمی ساده یا تو پر، طراحی کنید.
- ۲۵- چند نمونه اسلیمی توخالی طراحی و سعی کنید تزئینات اسلیمی ها را متنوع طراحی کنید.

اسلیمی از دو بخش نابرابر که به صورت چپ و راست طراحی می شوند، تشکیل شده است.

برخی از اسلیمی ها بدون تزئین و بوته ای با لبه بیرونی صاف بوده (اسلیمی تو پر) و بعضی دیگر دارای تزئین و زواید داخلی زیادی مثل پیچک می باشند (اسلیمی تو خالی).

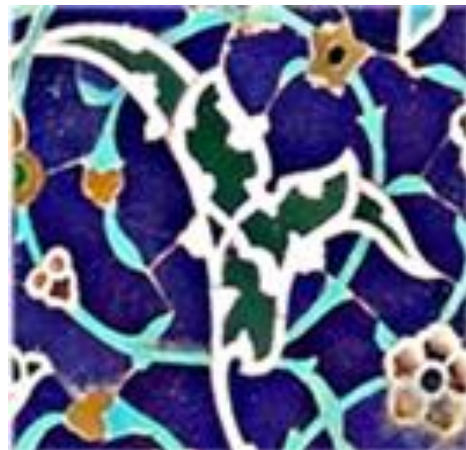

شکل ۱۶-۱۰

این دو دسته اسلیمی می توانند به اشکال گوناگونی طراحی شوند. در ادامه با تعدادی از آن ها آشنا می شویم.

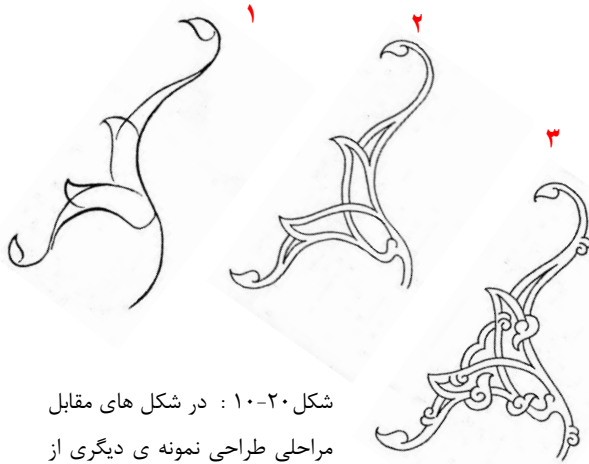
اسلیمی ساده

اسلیمی ساده همان فرم ابتدایی و پایه اسلیمی می باشد که بدون تزئینات داخلی بوده و به آن اسلیمی توپر نیز می گویند.

تصویر ۹-۱۰: نقوش اسلیمی بر کاشیکاری دوره صفوی

اسلیمی دهان اژدری

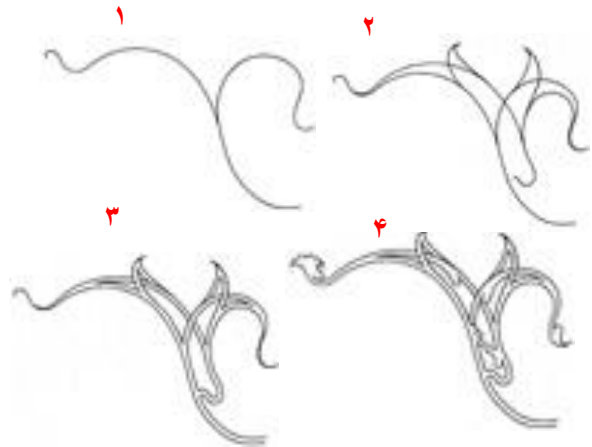
شکل ۲۰-۱۰ : در شکل های مقابل
مراحل طراحی نمونه ی دیگری از
اسلیمی دهان اژدری را می بینید.

از معروف ترین انواع اسلیمی است که از فرم سر و دهان و نیز چرخش و حرکت اژدها الهام گرفته شده است. و تقریباً شبیه به دهان باز شده اژدها و شیپور می باشند. تزئینات، اندازه، منحنی ها و شاخه ها باعث پدید آمدن این اسلیمی می باشد.

تصویر ۱۰-۱۰ : نقش اسلیمی دهان اژدری بر کاشی دوره

شیوه طراحی

تصویر ۱۱-۱۰ : اسلیمی دهان اژدری

فعالیت عملی

با توجه به آنچه که آموختید، نمونه هایی از اسلیمی دهان اژدری را طراحی و با تزئینات متنوع توسعه دهید.

انواع اسلیمی را در تصاویر موجود از هنرهای مختلف سنتی جستجو کنید. نتایج حاصل را با دیگر دوستان خود به اشتراک بگذارید.

شکل ۱۹-۱۰ : مراحل طراحی اسلیمی دهان اژدری

اسلیمی خرطوم فیلی

بعضی از هنرمندان وجه تسمیه این نوع اسلیمی را این می دانند که الگوی اصلی آن از سر و خرطوم فیل الهام گرفته شده است.

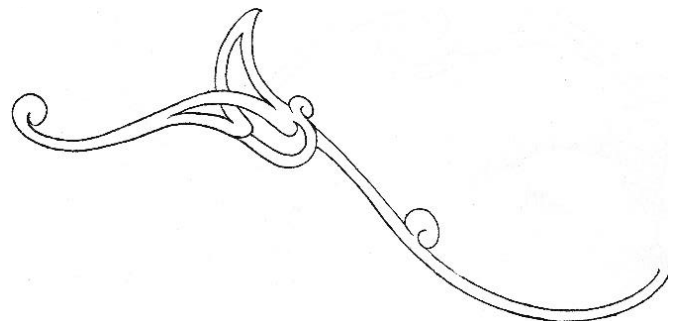
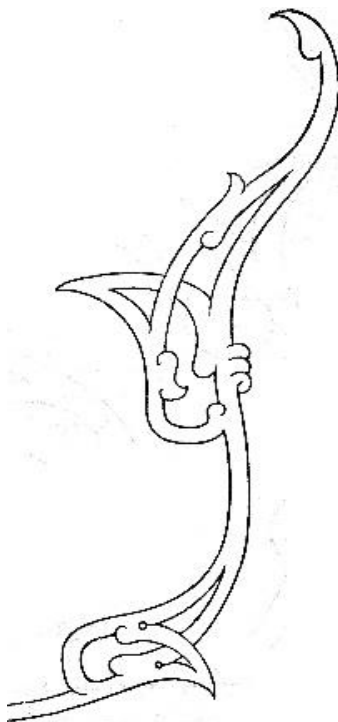

تصویر ۱۰-۱۳: اسلیمی خرطومی (خرطوم فیلی)

تصویر ۱۰-۱۲: اسلیمی خرطومی (خرطوم فیلی)

شیوه طراحی

شیوه ترسیم این نوع اسلیمی همانند اسلیمی ساده است با این تفاوت که سر چنگ آن به شکل مدور طراحی می شود.

شکل ۱۰-۲۱: نمایش خطی اسلیمی خرطومی (خرطوم فیلی)

شکل ۱۰-۲۲: آگاه سرچنگ سلیمی خرطومی (خرطوم فیلی)
را مانند سر چنگ های معمول اسلیمی ها نیز طراحی می کنیم

اسلیمی گلدار

شکل ۲۳-۱۰: نقوش اسلیمی گلدار دوره صفوی

تصویر ۱۵-۱۰: نقوش اسلیمی گلدار بر حاشیه بزرگ

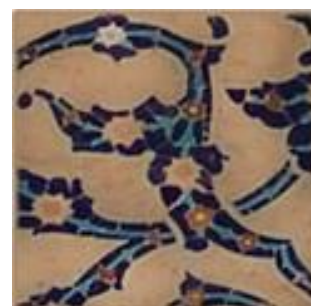
فرش دوره صفوی، تبریز

تصویر ۱۶-۱۰: نقوش اسلیمی گلدار بر حاشیه کوچک فرش

دوره صفوی، اصفهان

در وسط اسلیمی نقوش گل های ختایی طراحی می شود. این نوع اسلیمی ها معمولاً از یک ساقه ی کوچک و یک ساقه بلند هستند و در حاشیه های پهن و در وسط قالی و یا در کاشیکاری ها استفاده می کنند. به این نوع اسلیمی "اسلیمی طوماری" هم می گویند.

تصویر ۱۴-۱۰: اسلیمی گلدار بر کاشیکاری صفوی

شیوه طراحی

این نوع اسلیمی می تواند با اسلیمی دهان اژدری تلفیق شود. یعنی بدنه آن به شکل اسلیمی دهان اژدری طراحی شده و در فضای درونی آن نقوش گل و بوته (نقوش ختایی) طراحی شود.

شیوه طراحی بدین صورت است که ابتدا اسلیمی ساده یا دهان اژدری را طراحی کرده سپس فضای درون آن را با بند ختایی پر می کنیم و سپس عناصر تزئینی مناسب را بر روی بند قرار می دهیم.

فراموش نکنید که در هنگام طراحی، بدنه اسلیمی را از اندازه معمول قطور تر و قوی تر طراحی کرده تا نمایش بند ختایی در درون آن به زیبایی نمایان باشد.

اسلیمی برگ

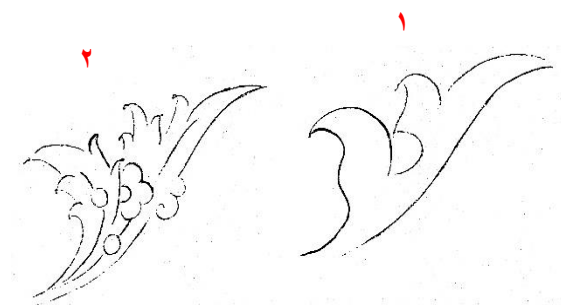
نوعی از اسلیمی است که مایه اصلی آن از برگ شکل گرفته است. نوعی از آرایه می باشد که مثل برگ کنگر و خط‌های مرزی دندان‌دار دارد. خط نقش‌های درونی این اسلیمی‌های برگ را مثل سربرگ‌ها می کشند. بعضی وقت‌ها انتهای اسلیمی برگ به طرف داخل می رود که مثل اسلیمی دهان‌اژدری می شود و گاهی به طرف بیرون می رود که آن را شبیه اسلیمی ساده می کند و برای تزئین درون آن از گل‌های کوچک استفاده می کنند.

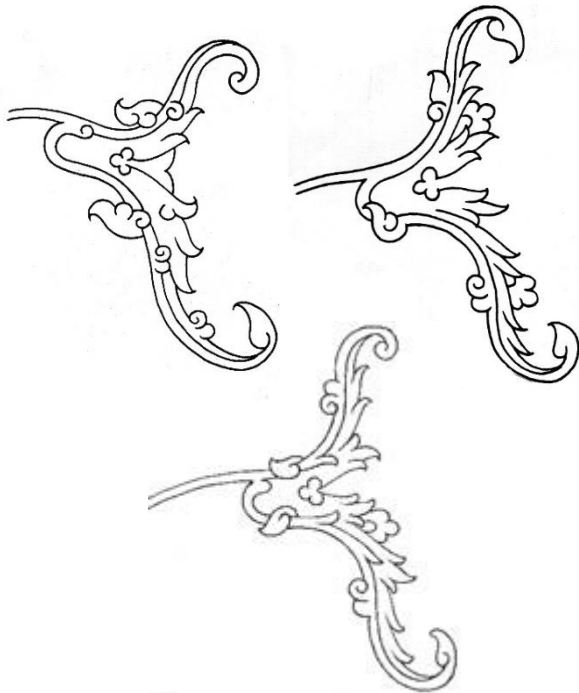
شکل ۲۴-۱۰: اسلیمی

شیوه طراحی

شیوه طراحی این نوع اسلیمی نیز همانند اسلیمی‌های ساده و دهان‌اژدری است. یعنی اسلیمی برگ می تواند بر روی بدنه و زیر نقش این دو نوع اسلیمی قرار بگیرد. با این تفاوت که در پایان برگ‌هایی شبیه برگ کنگری سراسر بدنه را می پوشاند.

شکل ۲۵-۱۰: نمایش طراحی اسلیمی برگ

شکل ۲۶-۱۰: نقوش اسلیمی برگ با تزئینات پیچک

شکل ۲۷-۱۰: نمونه ای از اسلیمی برگ

شکل ۲۸-۱۰: نمونه ای از اسلیمی برگ که بر بدنه اسلیمی دهان‌اژدری قرار گرفته

اسلیمی پیچک دار

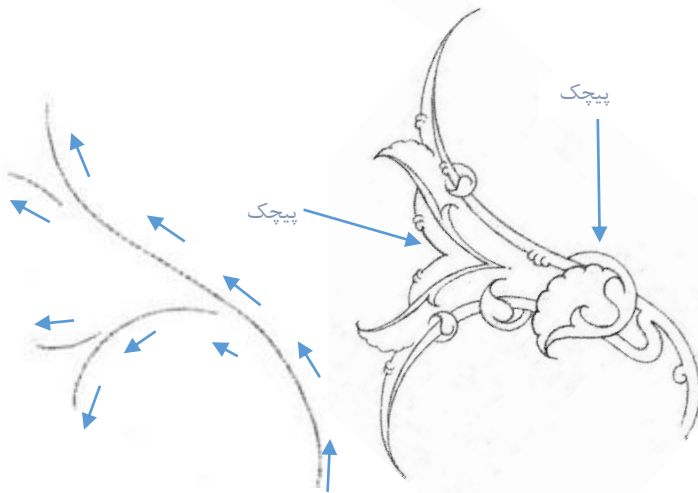
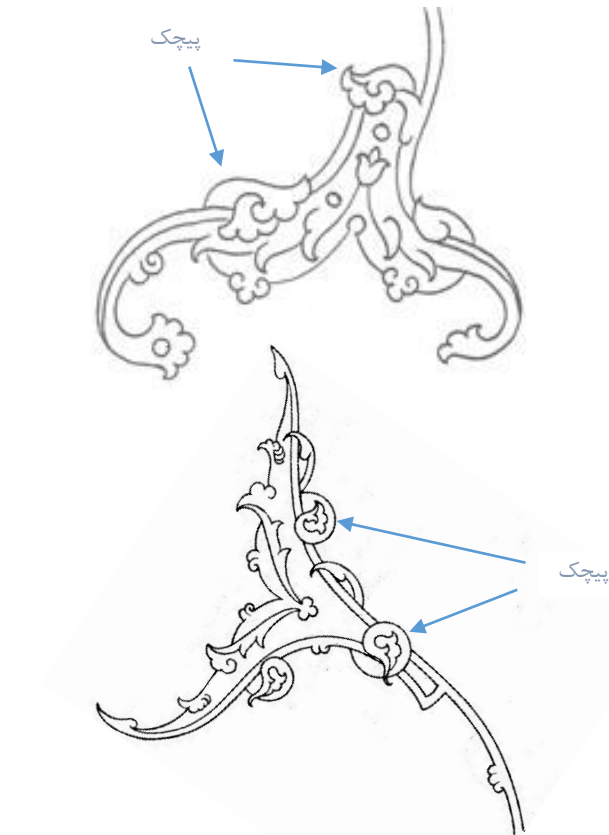
پیچک یکی از عناصر تزیینی بند اسلیمی می باشد که می تواند روی انواع اسلیمی قرار گیرد. با این توضیح، به نظرمی رسد که نوع خاصی از اسلیمی تحت این نام وجود نداشته و تمامی اسلیمی ها می توانند به نوعی اسلیمی پیچک دار باشند. مانند اسلیمی دهان اژدری پیچک دار یا اسلیمی ماری پیچک دار و در این نوع اسلیمی، برای زیبایی بیشتر بر روی بدنه اصلی اسلیمی، یک پیچک بزرگ هم طراحی می شود.

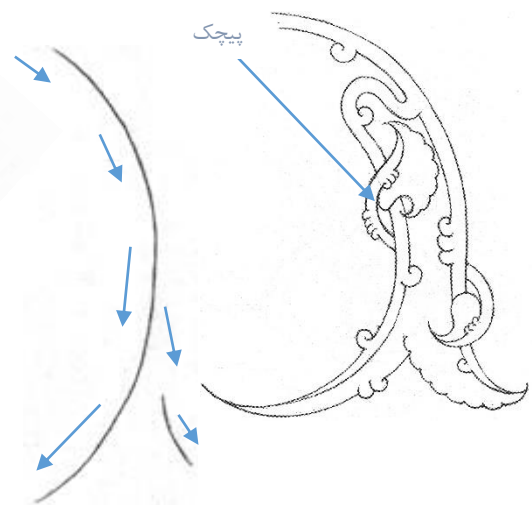
شکل ۲۹-۱۰: اسلیمی پیچک دار

شیوه طراحی

بر مبنای همان اصول اولیه ترسیم اسلیمی ها، می توان اسلیمی های پیچک دار را ترسیم کرد. در ابتدا نوع اسلیمی را مشخص کرده سپس با طراحی اولیه و سپس تکمیل آن، پیچک هایی را متناسب با آن بر روی بدنه طراحی می کنیم.

شکل ۳۱-۱۰: گاه اسلیمی دهان اژدری به وسیله یک یا چند پیچک در بر گرفته شده و تزئین می شود؛ در این حالت به آن اسلیمی دهان اژدری پیچک دار نیز می گویند.

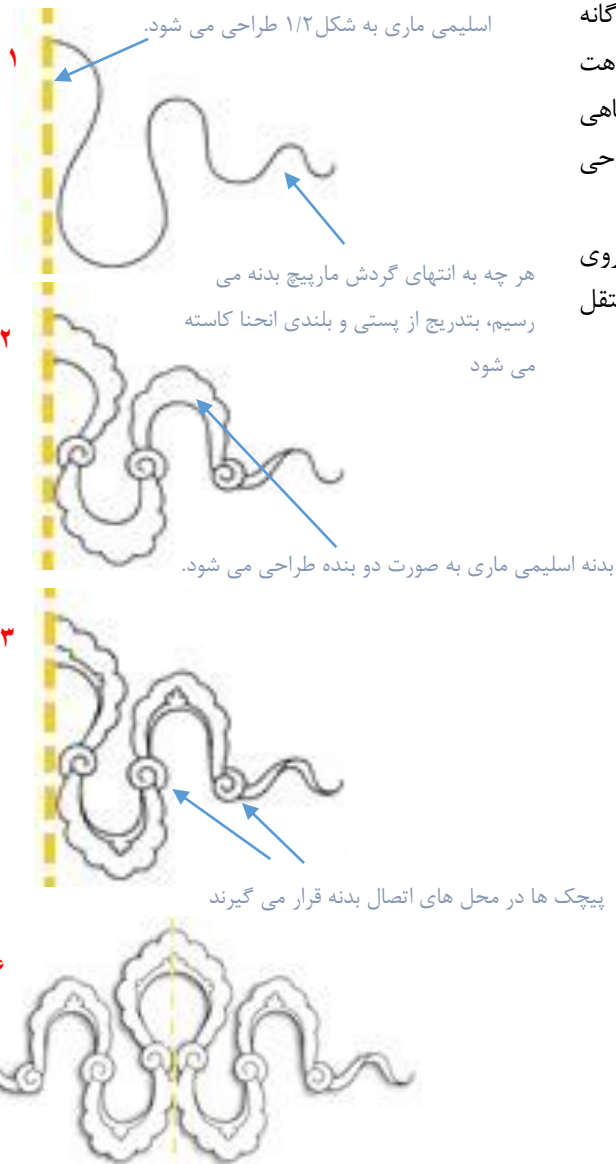

شکل ۳۰-۱۰: شیوه ترسیم نوعی از اسلیمی پیچک دار را می بینید.

شیوه طراحی

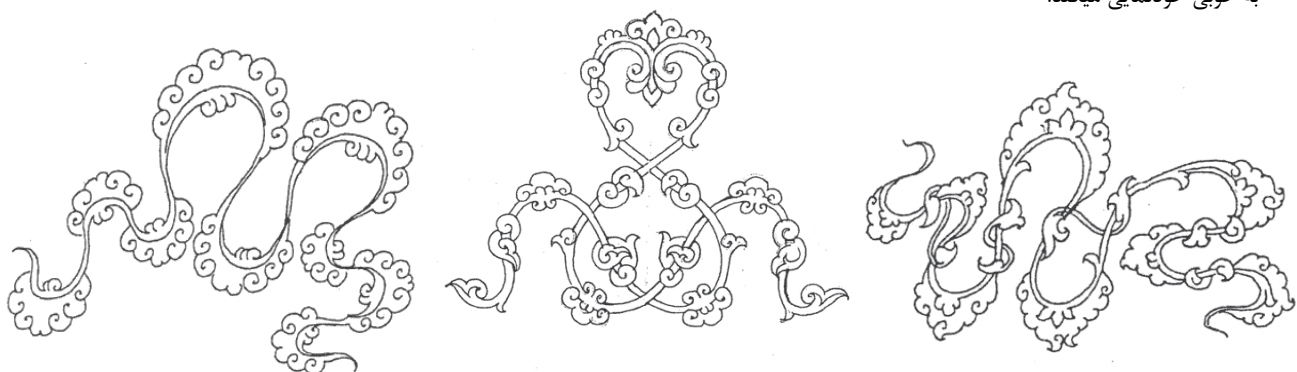
نوعی اسلیمی که دارای فرم مستقل است (بصورت جدا گانه طراحی شده و بر روی بند قرار ندارد) که به دلیل شباهت با حرکات و شکل مار به آن اسلیمی ماری می گویند. گاهی این نوع اسلیمی به شکل ابر و با تزیینات ابرگونه طراحی می شود و به نام اسلیمی ابری خوانده می شود.

اسلیمی ماری برخلاف سایر اسلیمی ها می تواند بر روی بند اسلیمی و هم جهت با آن نباشد و به طور مستقل طراحی شود.

تصویر ۱۷-۱۰ در تصاویر بالا، اسلیمی ماری در میان نقوش کاشیکاری به خوبی خودنمایی میکند.

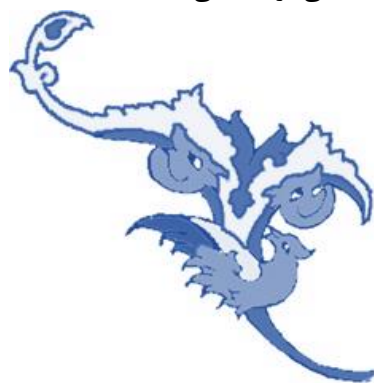
شکل ۳۲-۱۰: مراحل طراحی اسلیمی ماری

شکل ۳۳-۱۰: نمونه های دیگری از اسلیمی ماری

نکته :

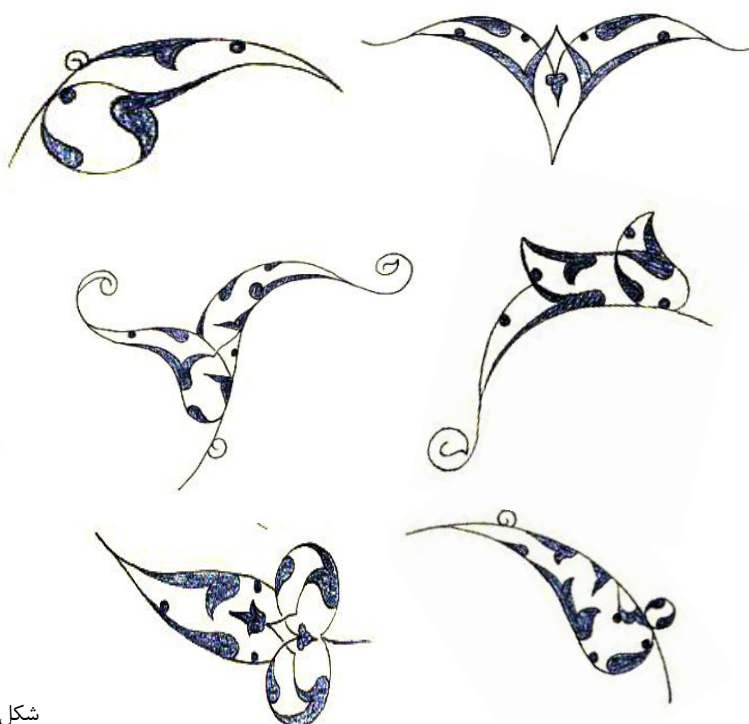
نوع دیگری از اسلیمی وجود دارد که با استفاده از نقش برخی حیوانات تزیین می شود؛ این نوع اسلیمی در میان طراحان به اسلیمی حیوان دار موسوم است. طراح بسته به سلیقه و قدرت طراحی خود نقوش حیوانات را با نقوش اسلیمی ترکیب می کند.

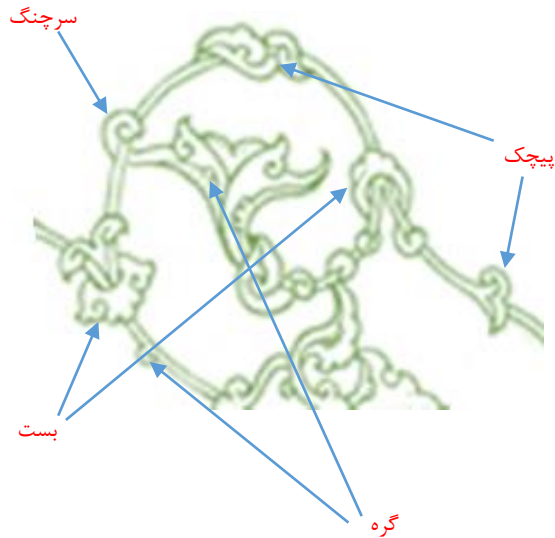
شکل ۳۴-۱۰ : اسلیمی حیوان دار

نکته

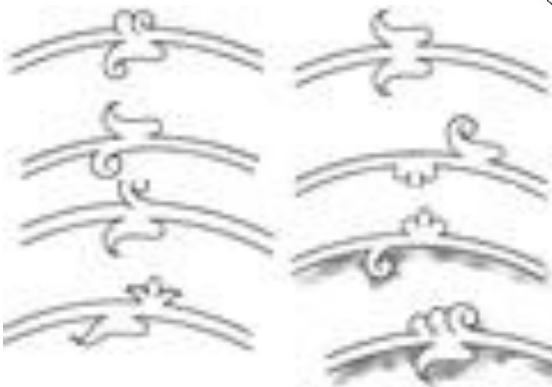
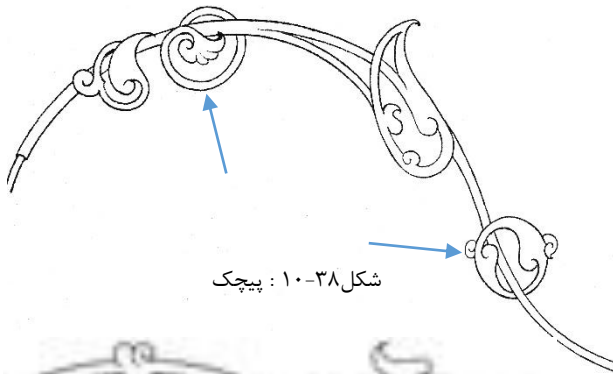
لازم به ذکر است که طراحان سنتی در طرح های خود دست به ابتکارات و خلاقیت هایی زده و از تلفیق چند فرم اسلیمی ترکیباتی بدیع و چشم نوازی را ایجاد نموده اند.

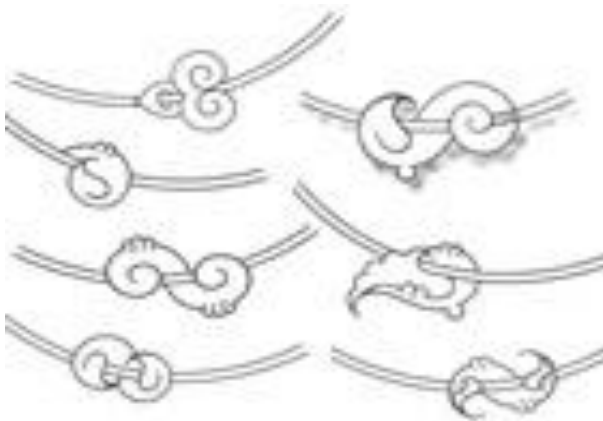
شکل ۳۵-۱۰ : نمونه های دیگری از فرم های اسلیمی

شکل ۳۷-۱۰ : نمایش تزیینات یک بند اسلیمی

شکل ۳۹-۱۰ : انواع گره بر روی ساقه

شکل ۳۰-۱۰ : نمایش تزیینات یک بند اسلیمی

اسلیمی ها دارای تزیینات مختلف و متنوع داخلی و خارجی هستند. این تزیینات شامل تو سازی اسلیمی ها و انواع گره، بست (قفل) و پیچک هاست.

گاهی برخی از هنرمندان پیچک و سرچنگ را با هم اشتباه می گیرند؛ در حالی که سرچنگ شکست نوک ساقه اسلیمی می باشد، اما پیچک بدور ساقه یا بند اسلیمی می پیچد.

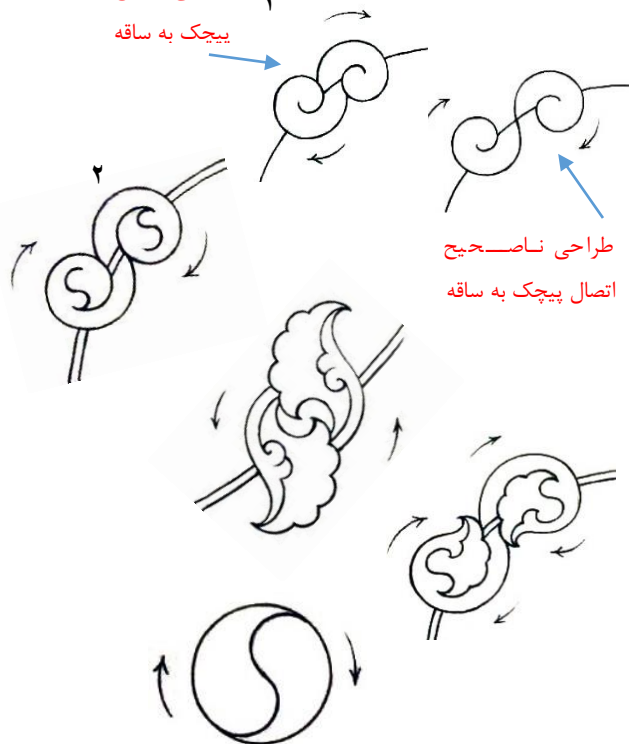
گره ها نیز تزیینات ظریف و متنوع هستند که بر روی بند اسلیمی، دیواره های داخلی و خارجی چنگ ها، سربندها و ... طراحی شده و به زیبایی و جلوه ی اسلیمی ها می افزایند.

شیوه طراحی

پیچک ها تنوع فراوانی دارند ، اما اصول اولیه طراحی آنها یکسان است. پیچک باید به گونه ای طراحی شود که گویی به بند یا ساقه چفت شده باشد. در شکل های زیر شیوه صحیح و شیوه نادرست طراحی پیچک و نحوه اتصال آن به بند نمایش داده شده است.

طراحی صحیح اتصال

پیچک به ساقه

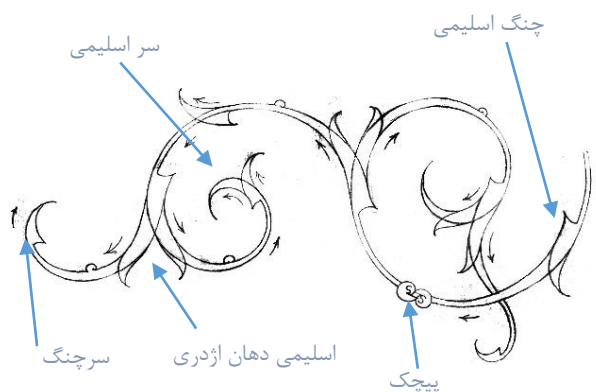

شکل ۳۶-۱۰ : در شکل های بالا شیوه طراحی پیچک

به همراه نمونه هایی از آن نمایش داده شده است.

پایه و اساس نقوش گیاهی اسلیمی وختایی، دایره می باشد. این نقوش تابع قوانین هندسی و ریاضی هستند. ممکن است نقوش اسلیمی شبیه گیاه نباشند ولی جلوه ای کامل از قواعد و هماهنگی هستند.

در طراحی ساقه اسلیمی، اساس کار بر روی قوس حلزونی قرار دارد که اصطلاحاً به آن "بند اسلیمی" می گویند. اگر شاخه اسلیمی روی این قوس قرار گیرد، حرکت اسلیمی پدید می آید و با آمدن سایر عناصر اسلیمی بر روی این بند، بند اسلیمی تکمیل می شود. انتهای بند اسلیمی نیز اغلب به سر اسلیمی ختم می شود.

شکل ۳۱-۱۰ : نمایش یک بند اسلیمی

"دو اسلیمی" و "سه اسلیمی" در طراحی سنتی، از ترکیب بندهای اسلیمی ساخته می شود که در طراحی فرش به آن "گیس باف" می گویند.

شکل ۳۲-۱۰ : بهم چسبیده طراحی کردن بیضی ها سبب می شود تا حرکت ساقه ها درست شکل نگیرد

شیوه طراحی غلط

شیوه طراحی صحیح

در طراحی دو اسلیمی و سه اسلیمی، بیضی های اولیه زیر نقش نباید چسبیده به یکدیگر باشند. چرا که در این صورت ساقه هایی که بر روی آنها قرار می گیرند شکسته شده و کشیدگی لازم و مناسب را نخواهند داشت. در شکل های قبل فرم صحیح و غلط طراحی نمایش داده شده است.

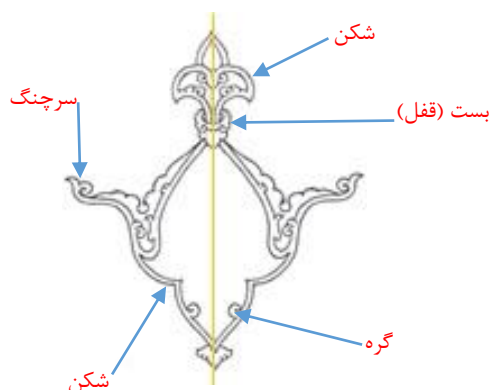

شکل ۳۳-۱۰ : شیوه صحیح ترسیم دو اسلیمی

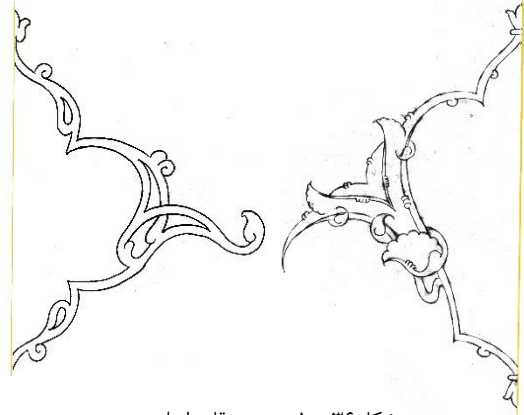
شکل ۳۴-۱۰ : شیوه ترسیم سه اسلیمی

"بند رومی" هم همان بند اسلیمی است که در برخی هنرهای سنتی به آن قوس حلزونی می گویند. برای طراحی و ترسیم بند اسلیمی، از گردش حلزونی استفاده می کنیم؛ اما گاهی گردش های حلزونی اسلیمی از محور اصلی خود خارج شده و حالت قاب مانند به خود می گیرند. این قاب می تواند به صورت قلبی شکل، گلابی، گلدان و ... طراحی شود. در میان برخی هنرمندان نقوش سنتی، اصطلاحاً به این حالت "شکن" می گویند.

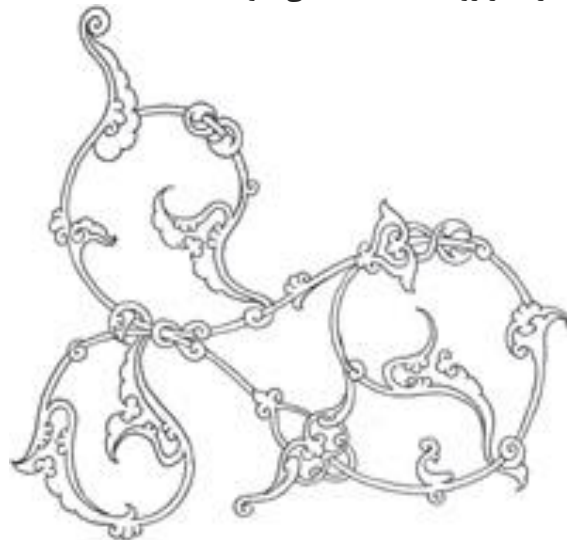
شکل ۳۵-۱۰ : در شکل بالا فرم شکن در اسلیمی به خوبی نمایش داده شده است.

تمامی گردش هایی که حالت متصل و گرفت و گیر نسبت به یکدیگر دارند و می توانند فرم قاب به خود بگیرند نیز، پیرو قواعد گردش حلزونی هستند. در این حالت، اتصال گردش های حلزونی و یا حذف برخی از قسمت های گردش باعث اتصال آن به گردش بعدی می گردد. اگر حرکت دو بند از یک مبدا، در دو جهت مختلف باشد ولی اتصال دو گردش یا بند به یکدیگر صورت گیرد نیز، قابی از اسلیمی تشکیل می شود.

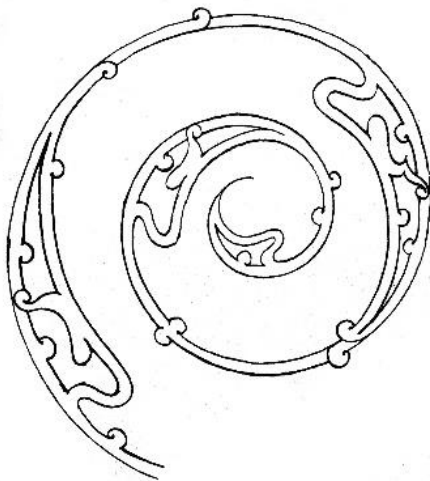

شکل ۳۶-۱۰: دو نوع قاب اسلیمی

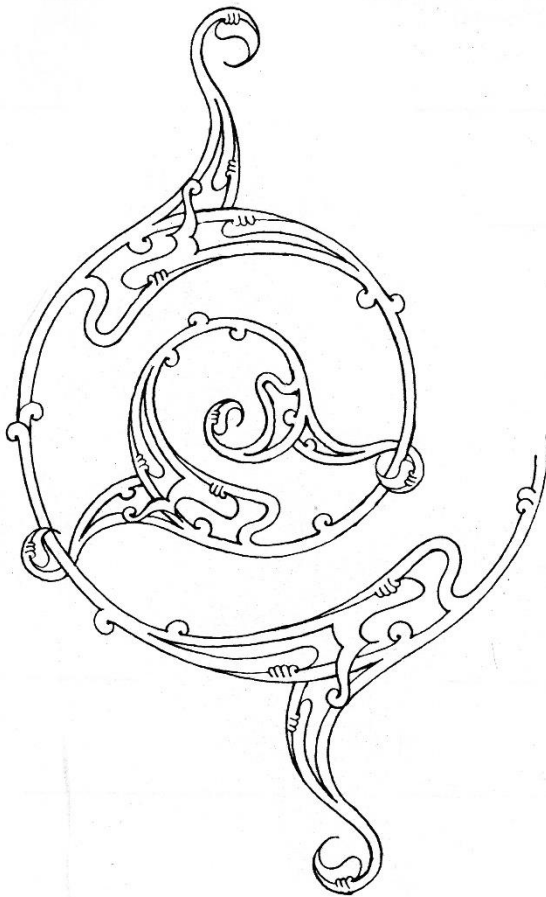
گاه طراحی مبدا یک بند از سر اسلیمی (تاج یا سربند اسلیمی) خارج می گردد. در این حالت می توان ترسیم بند اسلیمی را به شیوه ای انجام داد که ابتدا و انتهای آن به هم متصل گردد؛ این مسئله در بند ختایی و شاه عباسی نیز دیده می شود. همچنین، گاه طراحی بند اسلیمی به گونه ای صورت می گیرد که ابتدا و انتهای بند مشخص نیست؛ باز هم می توان نمونه های مشابه این نوع بند ها را در بندختایی و شاه عباسی مشاهده کرد. برای تزیین گردش بند اسلیمی از فرم های متنوع و متفاوت "گره" بر روی بند استفاده می شود.

شکل ۳۷-۱۰

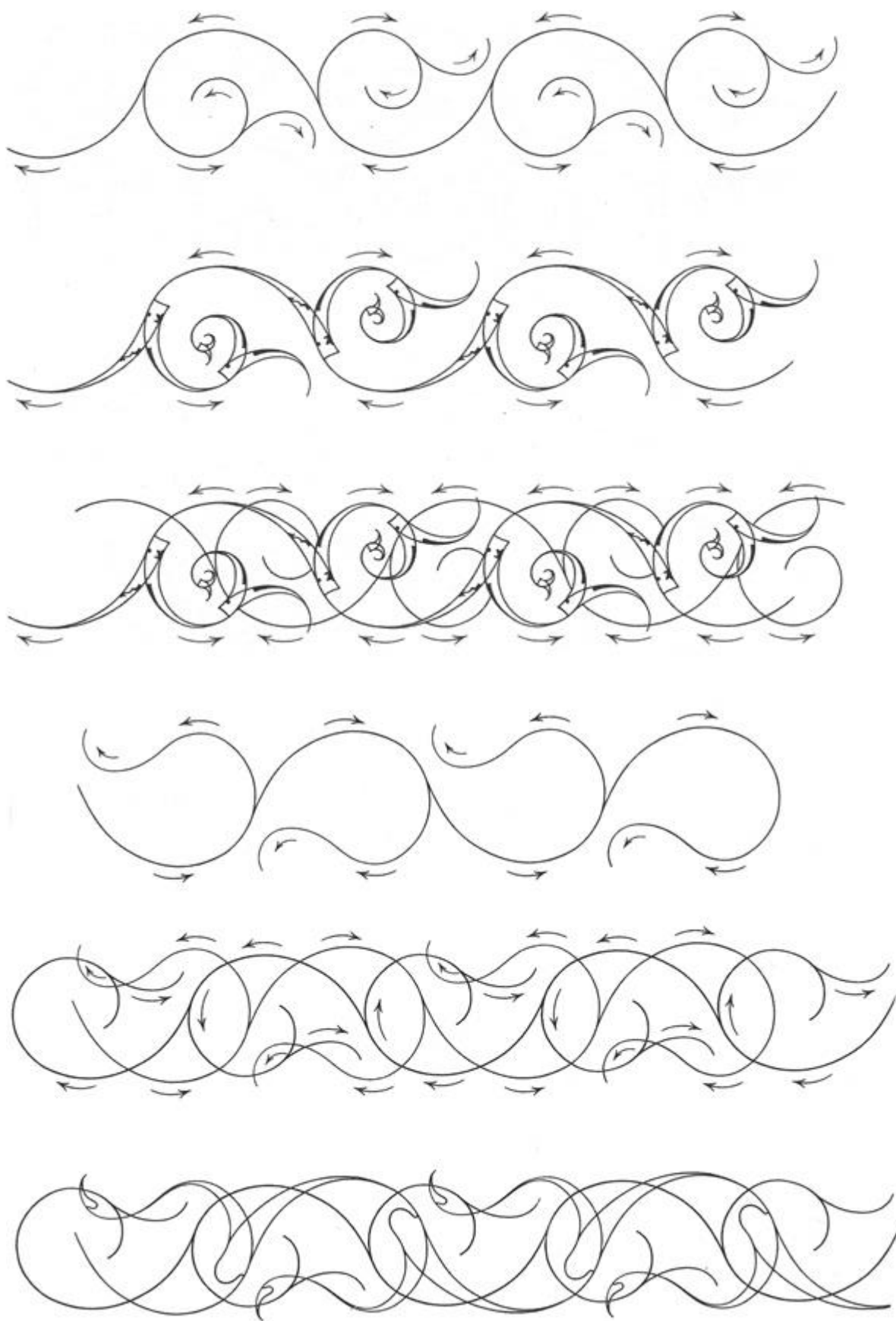
شکل ۳۸-۱۰: نمونه ای از یک گردش ساده بند اسلیمی

شکل ۳۹-۱۰: نمونه ای از یک گردش با چنگ های تزیین شده

فعالیت عملی

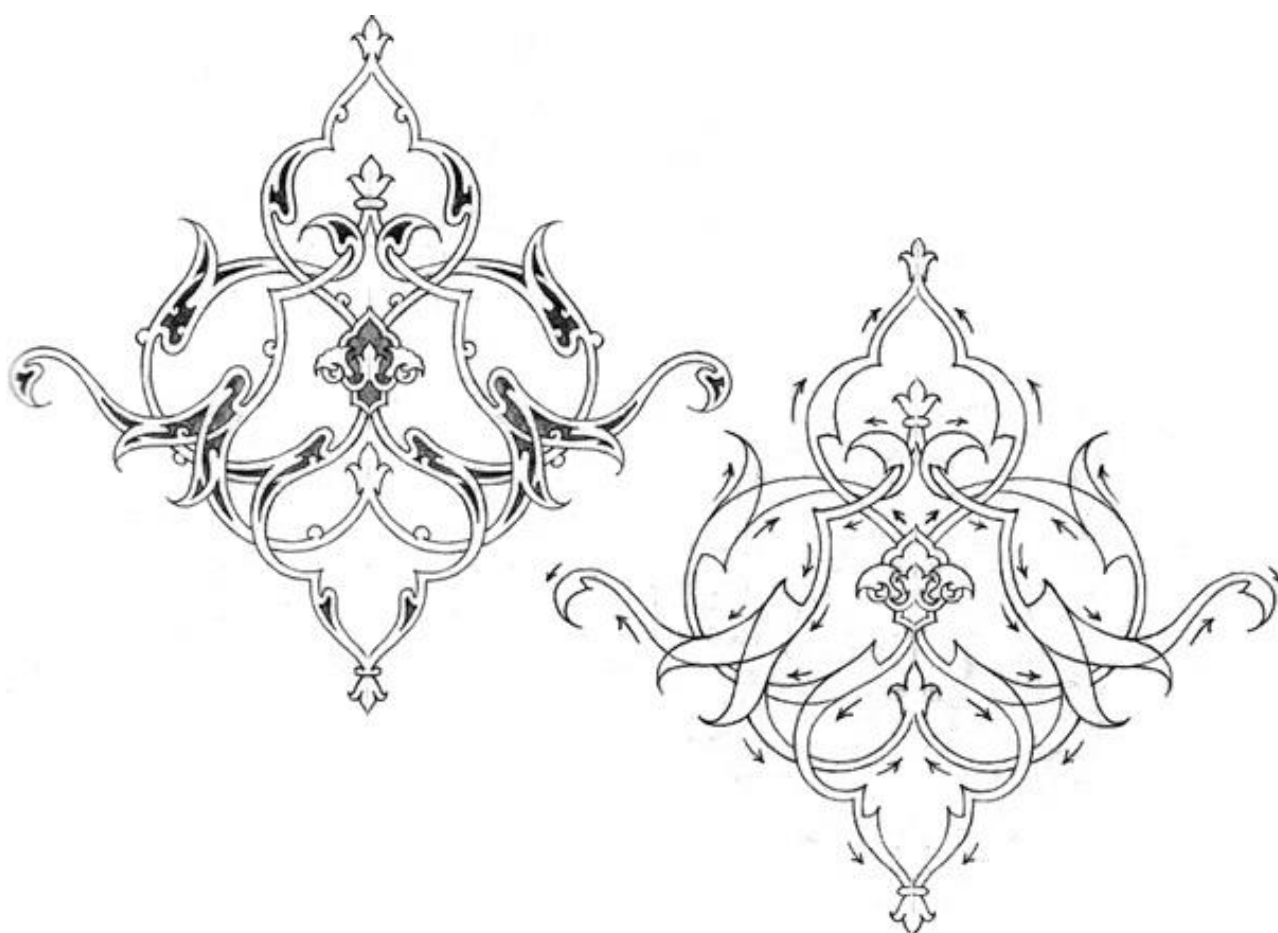
چند نمونه بند اسلیمی با سایر تزیینات اسلیمی بر روی آن، طراحی کنید.

شکل ۴۰-۱۰: نمونه هایی از حرکات موزون بند اسلیمی با انشعابات و فضاسازی های لازم که معمولاً برای حاشیه استفاده می گردد.

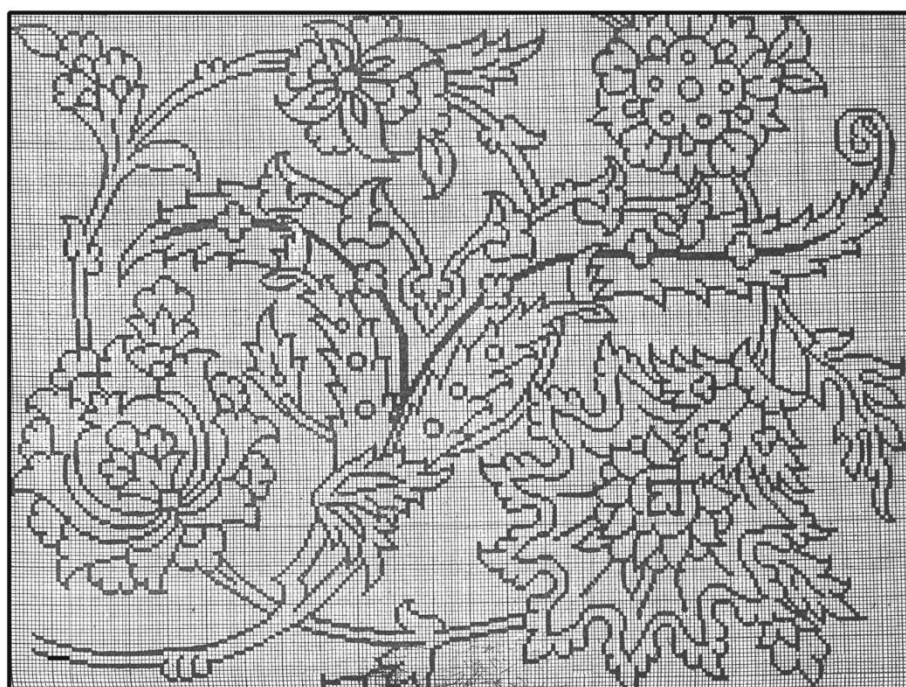
شکل ۴۱-۱۰: نمونه ای از فضاسازی متن با استفاده از انواع اسلیمی بر روی بند اسلیمی و ختایی ها بر رو بند ختایی

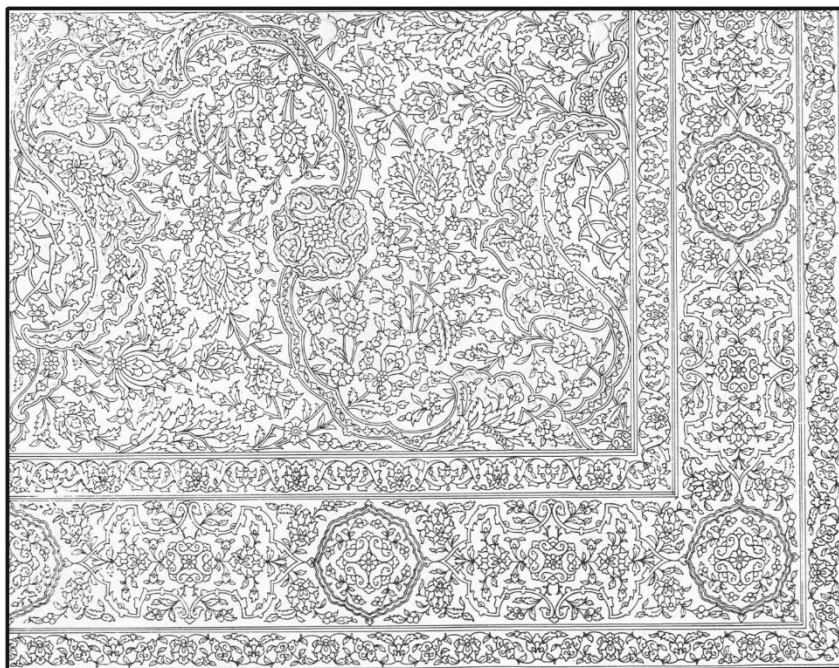
شکل ۴۲-۱۰: دو نوع قاب اسلیمی

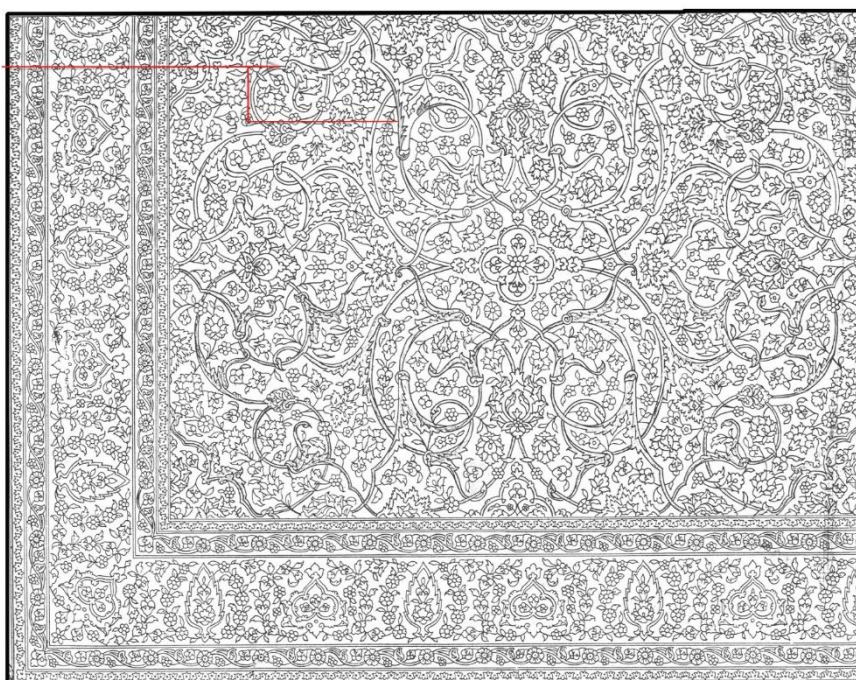
تصویر ۱۸-۱۰: فرش گل و حیوندار - احتمالاً بافت اصفهان - موزه وین
به نقش اسلیمی گلدار در حاشیه این فرش دقت کنید

تصویر ۱۹-۱۰: طراحی اسلیمی برگ‌گی در نقشه فرش

تصویر ۲۰-۱۰: از نقاشی های عالی قاپو که با تغییرات برای نقشه قالی ترسیم شده است
در مرکز این طرح به اسلیمی برگ با تزیینات پیچک دقت کنید

تصویر ۲۱-۱۰: به اسلیمی هایی که مانند برگ است ، برگ تا شده یا نصف دقت کنید
طرحی از کتاب طاهر زاده بهزاد

در تصاویر بالا کاربرد نقوش اسلیمی را در هنرهای سنتی گوناگون می بینید.

چکیده

- اسلیمی ها به شیوه ای از تزئین با شکل های هندسی و نقوش گیاهی و حیوانی ساده شده و دور از طبیعت با پیچ و خم های متقاطع و موزون و مکرر گفته می شود.
- عناصر اسلیمی عبارتند از: چنگ، سرچنگ، سراسلیمی، سرپند، توسازی، گره (پیچک)، بند (ساقه)
- سربندها محل شروع بند اسلیمی محل انشعاب بندها می باشند.
- انواع اسلیمی عبارتند از: ساده، دهان اژدری، خرطوم فیلی، گلدار، برگ، پیچک دار و ماری
- بست، پیچک و گره ها جزو تزئینات بند اسلیمی به شمار می آیند.
- گاهی بند اسلیمی از محور اصلی خود خارج شده و حالت قاب مانند به خود می گیرد.

آزمون نظری پایانی

- ۵- اسلیمی گلدار در کدام دوره ابداع شده است ؟
الف. سلجوقی ب. تیموری ج. صفوی د. زندیه
- ۶- کدام یک از گزینه های زیر با بقیه متفاوت است ؟
الف - اسلیمی ابری ب. اسلیمی دهان اژدری ج. اسلیمی ماری د. ابرچینی
- ۷- صحیح ترین تعریف برای ساخت و ساز درون اسلیمی چه نامیده میشود ؟
الف-توپر ب- توسازی ج- تزئین د - زایده سازی
- ۸- نقوشی که از خلاصه شدن اشکالی همچون عاج . دهان باز ازدها . مار طراحی شده اند کدام هستند ؟
الف. اسلیمی ب. تحریری ج. ختایی د. تشعیری
- ۹- کدام به ترتیب درباره نقوش اسلیمی و ختایی صحیح است ؟
الف. نقوش اسلیمی برگرفته از طبیعت - نقوش ختایی تجریدی
ب- نقوش اسلیمی تجریدی - نقوش ختایی برگرفته از طبیعت
ج- نقوش اسلیمی هندسی - نقوش ختایی گردان
د- نقوش اسلیمی طبیعی - نقوش ختایی طبیعی

آزمون عملی پایانی

- ۱- در کادری مستطیل شکل، با بکارگیری خلاقانه اسلیمی ماری و یک بند ختایی طراحی کنید.
- ۲- در یک کادر 16×20 ، یک ترکیب بندی از اسلیمی ها بر روی بند، طراحی نمایید.

واحد کار یازدهم

واگیره

زمان آموزش		ردیف	تجهیزات
نظری	۳	۱	میز طراحی
		۲	انواع کاغذ طراحی
عملی	۱۸	۳	میز نور
		۴	خط کش، گونیا، نقاله و پرگار
		۵	مداد طراحی (B6-B2)
		۶	مداد پاک کن- مداد تراش
		۷	عکس و اسلاید
		۸	فیلم کمک آموزشی

هدف های رفتاری

انتظار می رود هنرجو پس از گذراندن این واحد کار، بتواند به هدف های زیر دست یابد:

- ۱- مفهوم واگیره را بیان کند.
- ۲- واگیره را تعریف و کاربرد آن را بیان کند.
- ۳- انواع روش های قرینه سازی را بشناسد.
- ۴- کاربرد هر یک از انواع قرینه سازی (انتقالی، انعکاسی، دورانی) را بداند.
- ۵- اصول طراحی واگیره را شناسایی کند.
- ۵- طراحی واگیره را با استفاده از شیوه های قرینه سازی با دقت انجام دهد.

پیش آزمون

- ۱- به نظر شما چطور می توان یک طرح را تکثیر و گسترش داد؟
- ۲- چند روش برای گسترش یک نقش روی یک سطح می شناسید؟
- ۳- به نظر شما یک طرح را چگونه می توان در محیط دایره تکثیر کرد تا آن را پر کند؟

مقدمه

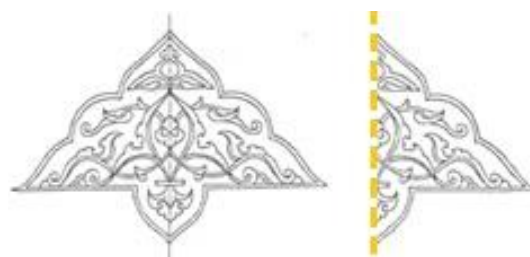
۱۱/۲ : کاربرد واگیره

در تمام نقوشی که متقارن باشند، از واگیره می توان استفاده کرد. در طراحی حاشیه ها، لچک، ترنج، سر ترنج، شمسه، نشان و... مهم ترین و بیشترین کاربرد واگیره را شاهد هستیم. واگیره را می توان به روش های مختلف قرینه سازی طراحی کرد.

تصویر ۲-۱۱ : ترسیم واگیره در یک نقش ترنج

در طراحی سنتی، نوعی طراحی وجود دارد که برای قسمت های متشابه در یک صفحه در نظر گرفته می شود؛ و آن واگیره نام دارد. مثلاً برای طراحی یک شمسه یا ترنج در اول صفحه یک کتاب، شمسه یا ترنج را به چند قسمت مساوی تقسیم می کنند و طرحی را برای یکی از قسمت ها طراحی می کنند. بعد با تکرار این تکه ی طراحی شده کل سطح شمسه یا ترنج را پر می کنند. به آن تکه ای که طراحی و سپس تکرار می شود، واگیره می گویند. واگیره شکل های مختلف و متفاوتی دارد.

شکل ۱-۱۱ : ترسیم واگیره در یک نقش ترنج

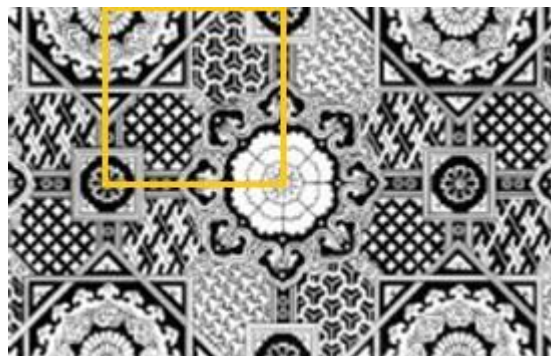
۱۱/۳ : شیوه های گسترش نقش در سطح

برای گسترش و انتقال طرح در یک سطح، شیوه های گوناگونی وجود دارد. در قرینه سازی و گسترش یک طرح، گاهی نقش تغییر نمی کند و در پاره ای از موارد ممکن است نقش تغییر یابد که در انواع قرینه سازی ها بدان اشاره خواهد شد. از مهم ترین کاربردهای قرینه سازی در طراحی نقوش سنتی، طراحی حاشیه هاست.

به طور کلی گسترش نقش در سطح یا قرینه سازی به سه روش کلی انجام پذیر است، که عبارتند از: قرینه انتقالی، قرینه انعکاسی و قرینه دورانی. لازم به ذکر است که گاه می توان دو یا چند روش قرینه سازی را در یک نقش اجرا کرد که در این صورت قرینه مرکب نامیده می شود.

۱۱/۱ : مفهوم واگیره

عضو تکرار شونده در طراحی سنتی واگیره نام دارد. به طور کلی در طراحی نقوش و برای انتقال و تکرار نقش در یک سطح وسیع و گسترش آن، هنرمندان معمولاً بخشی از یک نقش را طراحی می کنند و با تکرار آن با استفاده از انواع قرینه سازی، نقش واحدی را در سطح وسیع گسترش می دهند. این نقش پایه را که معمولاً به اندازه ربع (یک چهارم) نقش اصلی است، واگیره می نامند.

تصویر ۱-۱۱: در تصویر بالا واگیره نقش مشخص شده است.

❖ قرینه انتقالی (سرهم سوار)

قدیمی ترین و در عین حال ساده ترین روش برای تکرار نقش است. در این شیوه، نقش و شکل مورد نظر تغییری نمی کند بلکه با توجه به جهت و اندازه معین تغییر مکان یافته و تکرار می شود. گاهی اوقات برای نشان دادن این نوع قرینه سازی از علامت (→) استفاده می شود.

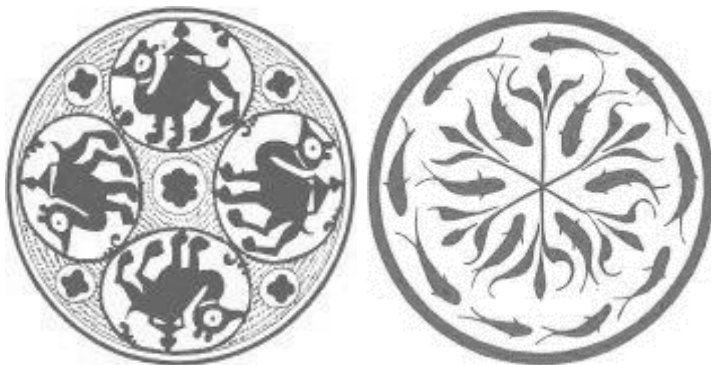
تصویر ۶-۱۱: پلاک فلزی، دوره ایلامیان

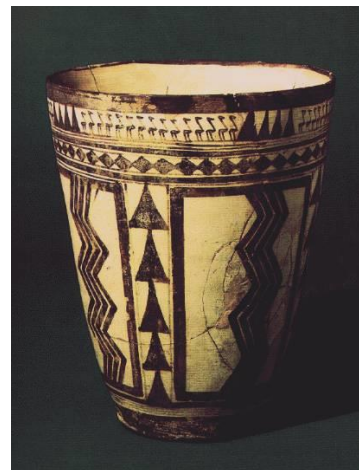
تصویر ۷-۱۱: قرینه انتقالی را می توان در طراحی نقوش جام های طلایی دوران باستان دید.

تصویر ۳-۱۱: نمایش واگیره در طراحی نقوش سفالهای قدیمی

تصویر ۸-۱۱

تصویر ۴-۱۱: نمایش واگیره در طراحی نقوش سفالینه شوش

فعالیت عملی

- ۱- نقشی انتخاب و با استفاده از روش قرینه انتقالی در چند جهت تکرار کنید تا فضای دلخواه و مورد نظر را پر نماید.
- ۲- یک حاشیه برای فضای مستطیل شکل ۱۰*۱۵ سانتیمتر در نظر گرفته و آن را با نقشی که به صورت انتقالی قرینه سازی می نمایید، تکمیل کنید.

تصویر ۵-۱۱: نمایش واگیره در طراحی نقوش سفالهای

تصویر ۱۱-۱۲

تصویر ۱۱-۱۳

تصویر ۱۱-۱۴

تصویر ۱۱-۱۵

❖ قرینه انعکاسی^۱ (آینه ای یا محوری)

(هنرمندان هنر سنتی به این شیوه انتقال نقش، "قرینه لولایی" نیز می گویند.)

در این شیوه قرینه سازی، شکل یا نقش به صورت معکوس، حول یک محور تکرار می شود. مانند انعکاس یک تصویر در آینه. در قرینه انعکاسی ممکن است دو نقش یا شکل با هم برابر و شبیه باشند اما قابل انطباق نباشند. مگر اینکه یکی از آنها را بر گردانیم.

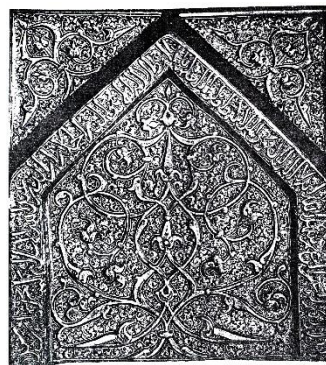

تصویر ۱۱-۶

نمونه بارز شیوه قرینه انعکاسی را می توان در بناهای مختلف دوره اسلامی، از جمله مسجد، با گنبد و دو مناره در طرفین مشاهده کرد.

تصویر ۱۱-۱۰

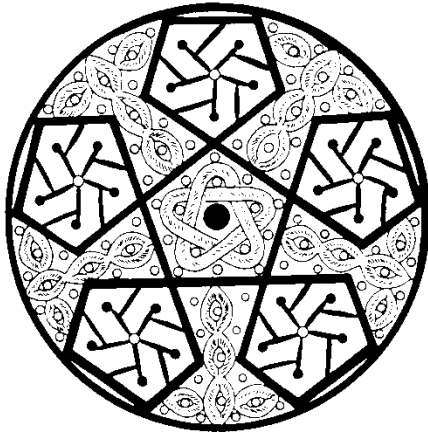
تصویر ۱۱-۱۱

فعالیت عملی

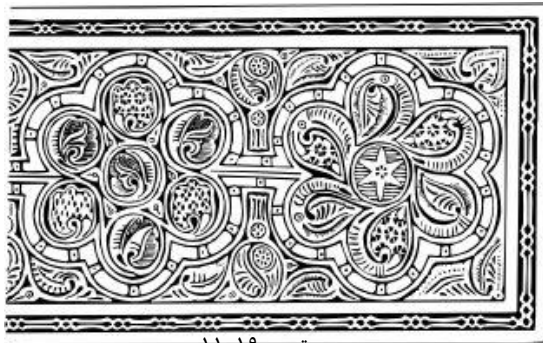
- ۱- یک نیمه از قاب اسلیمی را طراحی و به شیوه قرینه سازی انعکاسی کامل نمایید.
- ۲- تصویری از نقوش دوره هخامنشی و ساسانی که در آن قرینه سازی انعکاسی وجود دارد، تهیه و با خود به کلاس بیاورید.

❖ قرینه دورانی یا چرخشی

در این نوع قرینه سازی، یک نقش یا شکل با تکرار و دوران حول یک نقطه به تعدادی که نهایتاً دایره ای را بپوشاند، تکثیر می شود. در این شیوه می توان نقشی را طراحی کرد که بر حول نقطه و یا محوری مشترک تکرار می شود. یا نقشی را حول نقطه ای یا زاویه ای به اندازه معین دوران داد.

تصویر ۱۸-۱۱: نمونه ای از نقوش قرینه دورانی - نقش پنج ضلعی پنج بار بر حول محور و مرکز دایره انعکاس یافته است.

تصویر ۱۹-۱۱

تصویر ۱۶-۱۱

زیباترین آثار هنری که بر مبنای تقارن دورانی ایجاد می شوند، آثاری هستند که حول یک نقطه و محوری مشخص، نقشی دایره ای را بوجود می آورند. نقوش به کار رفته بر روی ظروف از برجسته ترین نمونه های این شیوه انتقال نقش است. در معماری نیز بارز ترین نمونه آن گنبد ها هستند که به این شیوه ترسیم گشته اند.

تصویر ۲۰-۱۱

فعالیت عملی

نقشی انتخاب آن را حول یک نقطه و یک محور بچرخانید تا به شیوه قرینه سازی دورانی یک دایره از تکثیر آن نقش پدید آید .

تصویر ۱۷-۱۱

❖ قرینه سازی مرکب

و به شکل مرکب است. این روش بیشتر در قرینه سازی دورانی به چشم می خورد که با استفاده از قرینه انعکاسی یا انتقالی و به صورت دورانی گسترش یافته اند.

این شیوه گسترش طرح، با استفاده از ویژگی های قرینه های انتقالی، انعکاسی و دورانی، یا از طریق ترکیب انواع آن ها، بوجود می آید که ترکیب تازه ای از قرینه سازی

تصویر ۲۱-۱۱: تلفیق قرینه سازی انتقالی و دورانی (راست)؛ تلفیق قرینه سازی انعکاسی و دورانی (وسط)؛ تلفیق قرینه سازی انتقالی، انعکاسی و دورانی (چپ)

تصویر ۲۲-۱۱: تلفیق قرینه سازی انتقالی (نقش شیرها)، دورانی (چینش حرکت شیرها) و انعکاسی (در گل لوتوس مرکز طرح)

تصویر ۲۳-۱۱: تلفیق قرینه سازی انتقالی (نقش شیردال)، دورانی (چینش حرکت شیرها) و انعکاسی (در گل نیلوفر و برگ کنگری در حاشیه بالایی طرح)

فعالیت عملی

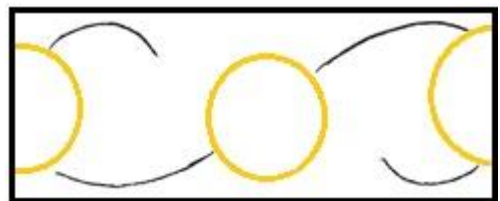
- ۱- چند نمونه تصویر که به شیوه قرینه مرکب اجرا شده اند را تهیه کنید.
- ۲- در تصاویر یافت شده سایر روش های قرینه سازی را مشخص و اجرا نمایید.

۱۲/۴ : اصول ترسیم واگیره

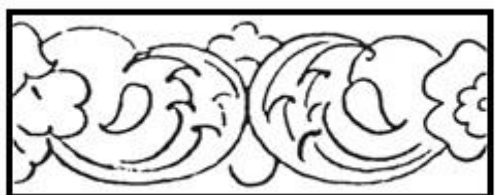
در طراحی واگیره ها، نقوشی که روی اضلاع قابل تکثیر واگیره قرار می گیرند، بایستی به صورت نیمه طراحی شوند.

شکل ۲-۱۱ : فرم کلی طرز ترسیم واگیره

شکل ۳-۱۱ : نمای شماتیک یک واگیره

شکل ۴-۱۱

تصویر زیر نمایش واگیره را در فضای دایره نشان می دهد.

تصویر ۲۴-۱۱

۱۲/۵ : نمایش واگیره در طرح های اسلیمی و ختایی

در تصاویر زیر کاربرد واگیره را در برخی نقوشی که بیشترین کاربرد را در هنرهای سنتی دارند مشاهده می کنید.

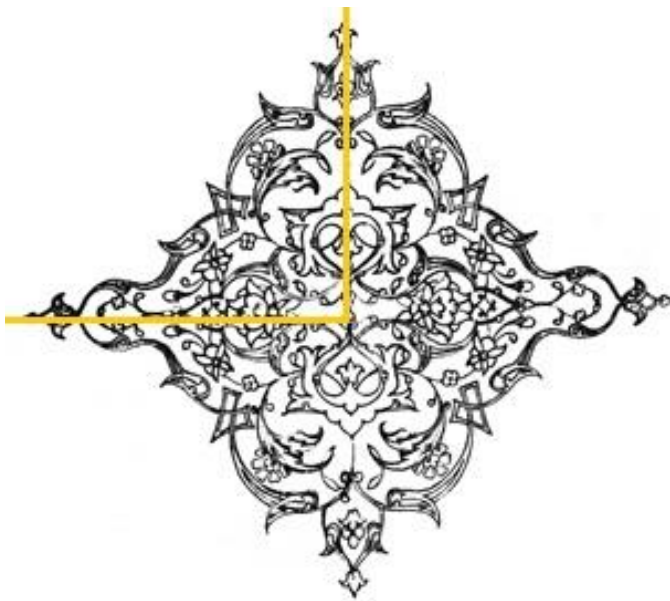
تصویر ۲۵-۱۱ : نمایش واگیره در طراحی دو حاشیه تزئینی

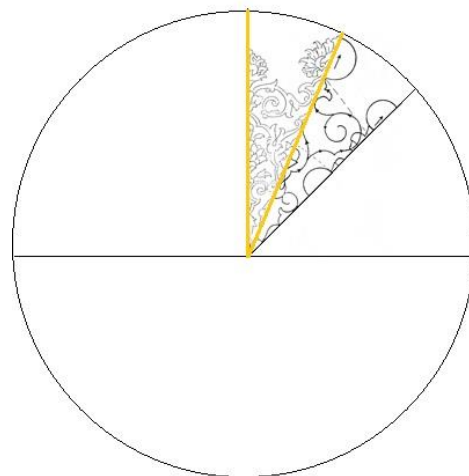
شکل ۵-۱۱ : نمایش واگیره در طراحی یک حاشیه فرش

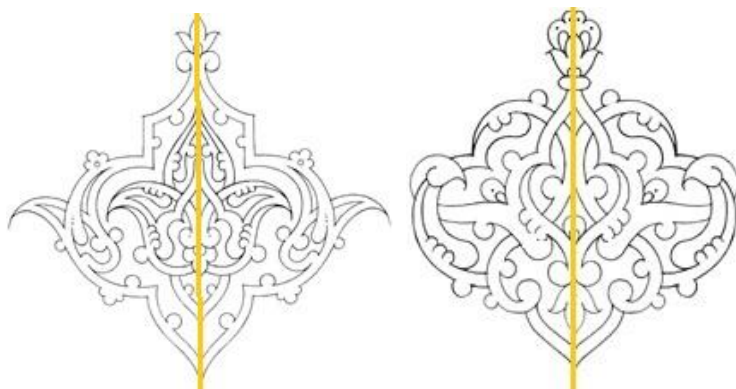
تصویر ۲۶-۱۱ : نمایش واگیره در طراحی یک حاشیه فرش

تصویر ۱۱-۲۷

شکل ۱۱-۶

شکل ۱۱-۸ : واگیره در یک ترنج و دو سربند اسلیمی

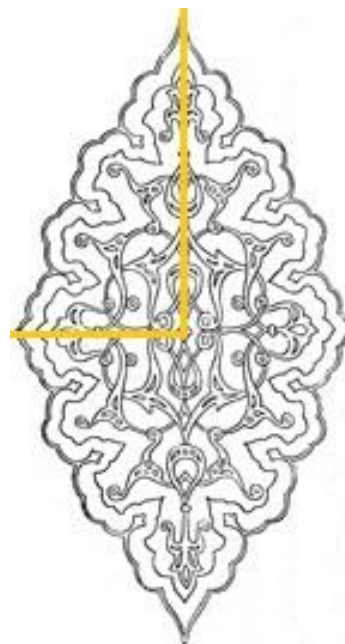
بیشتر بدانید

- نوعی از نقشه در طراحی فرش وجود دارد به نام نقشه واگیره معمولاً به صورت نقشه شطرنجی و یا قطعه ای از قالی بافته شده در اختیار بافنده قرار می گیرد.

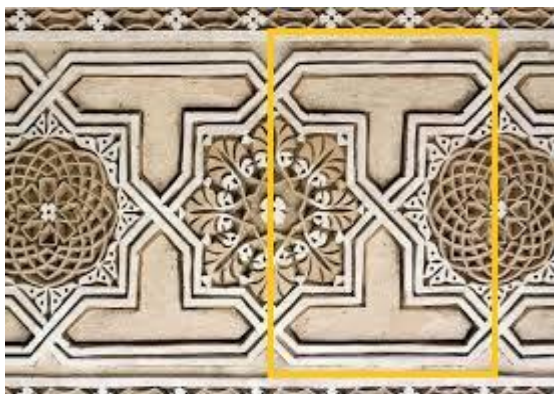
- طرح ماهی درهم از جمله طرح هایی است که به وسیله تکرار واگیره ای مشخص شکل می گیرد.

- واگیره به نام های دیگری چون الگو، راپورت و اورنگ نیز متداول است .

- در طراحی سنتی تکثیر واگیره به صورت قرینه سازی دورانی طراحی بوجود می آورد که به آن "شمسه" می گویند.

شکل ۱۱-۷ : واگیره در یک ترنج

شکل ۹-۱۱: نمایش واگیره در دو گره هندسی

چکیده

◆ قرینه سازی

تعریف: قرینه یعنی مثل و مانند، قرینه سازی یعنی شبیه سازی کردن؛ یکی از کاربردهای قرینه سازی در طراحی حاشیه ها است. انواع:

الف: انعکاسی (آینه ای) روشی در تکثیر نقوش در سطح . در این روش نقوش واگیره از یک سمت به صورت قرینه انعکاس یافته و تکرار می شود .

ب: انتقالی (سرهم سوار) روشی در تکثیر نقوش در سطح . در این روش نقش واگیره بدون هیچ گونه چرخش یا انعکاس عیناً به نقطه دیگر منتقل شده و تکثیر نقش یا بافت آن با تکرار واگیره ها به همین شکل صورت می پذیرد .

ج: دورانی^۴ (چرخشی) : نقوش گنبدها از نمونه های بارز این گونه قرینه سازی می باشند.

د: مرکب که از تلفیق دو یا سه نوع قرینه سازی بوجود می آید.

آزمون پایانی نظری

۵- قرینه سازی یعنی چه ؟

الف- شبیه سازی ب- انتقال تصویر ج- طراحی وارونه د. برگردان تصویر

۶- کدام گزینه عامل تکرار و تکمیل طرح میباشد ؟

الف. گوشه ب- طره ج- برگردان د- چرخشی

۷- نام دیگر قرینه سازی انتقالی چیست ؟

الف- سرهم سوار ب- انعکاسی ۳- آینه ای د- چرخشی

۸- در ستونهای کاخ آپادانا از چه قرینه سازی استفاده میشود ؟

الف- انتقالی ب- انعکاسی ج- برداری د. دورانی

آزمون پایانی عملی

۱- دو نوع واگیره با شیوه قرینه سازی دورانی یا چرخشی طراحی کرده و با دوستان خود به اشتراک بگذارید.

۲- یک واگیره انتقالی و یک واگیره انعکاسی طراحی کنید و آن را در یک سطح گسترش دهید.

واحد کار دوازدهم

حاشیه

زمان آموزش		ردیف	تجهیزات
نظری	عملی	۱	میز طراحی
		۲	انواع کاغذ طراحی
۳	۲۴	۳	میز نور
		۴	خط کش، گونیا، نقاله و پرگار
۵	۶	۵	مداد طراحی (B6-B2)
		۶	مداد پاک کن- مداد تراش
۷	۸	۷	عکس و اسلاید
		۸	فیلم کمک آموزشی

هدف های رفتاری

انتظار می رود هنرجو ، پس از گذراندن این واحد کار ، بتواند به هدف های زیر دست یابد :

- ۱- مفهوم حاشیه را بیان کند.
- ۲- اشکال مختلف حاشیه را توضیح دهد.
- ۳- انواع حاشیه را توضیح دهد
- ۴- اجزای حاشیه را طراحی کند.
- ۵- اصول محاسبه اندازه حاشیه به نسبت کل طرح شناسایی کند.
- ۶- نقوش قابل استفاده در حاشیه و روش طراحی آنها را در حاشیه شناسایی کند.
- ۷- متن و اجزای آن را تفکیک کند.
- ۸- انواع روشهای پُر نمودن زمینه را شرح دهد.

پیش آزمون

- ۵- آیا در یک فرش می توانید حاشیه و متن را از هم تمایز دهید.
- ۶- به نظر شما نقوش مورد استفاده در حاشیه و سایر نقاط طرح با تفاوت دارند؟
- ۷- به نظر شما طراحی نقوش در حاشیه باید از قواعد خاصی پیروی کرد؟
- ۸- چه نوع قرینه سازی را برای طراحی و تکمیل حاشیه ، پیشنهاد می کنید؟

مقدمه

طرح های ایرانی از زمان های پیش از تاریخ در فرهنگ های همسایه و همچنین در فرهنگ های دور، مصر، مدیترانه، هند، چین، آسیای کوچک و سپس اروپا و شمال آفریقا تاثیر گذاشته است. در طراحی سنتی، میتوان برای زمینه های مختلف مربع، مستطیل، دایره، بیضی و یا تلفیقی از این فضا ها طراحی کنیم. در هر حال، هر فضایی که برای طراحی انتخاب می کنیم باید به فکر ترکیب بندی صحیح و مناسب برای آن باشیم و بتوانیم فضاها را به درستی تقسیم بندی کنیم. معمولاً تقسیم بندی فضا به دو حالت امکان پذیر می باشد:

۱- انتخاب طرح بدون حاشیه

۲- انتخاب طرح به همراه حاشیه

طرح بدون حاشیه:

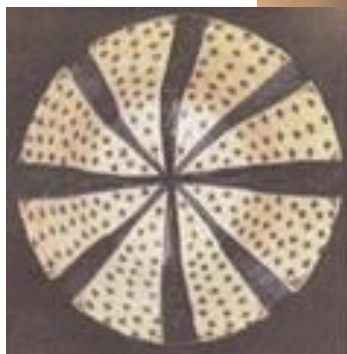
اصولاً در طراحی سنتی ایران طرح بدون حاشیه مفهومی ندارد و اکثر نقش و طرح ها از دوران کهن تاکنون دارای حاشیه بوده اند، ولو این که یک حاشیه کوچک نقش را در بر گرفته باشد. اما در برخی هنرها مانند سفال با ظروفي مواجه هستیم که بدون ترسیم حاشیه، نقش شده اند. امروزه، گهگاه با فرش های بی حاشیه، خصوصاً در طراحی نقوش گبه، مواجه می شویم.

تصویر ۱-۱۲: آجر لعابدار، شوش، هخامنشی

تصویر ۲-۱۲: سفال، نقاشی زیر لعاب شفاف، سده ۱۱ ه.ق، صفوی موزه ملی ایران

تصویر ۳-۱۲: سفال، نقاشی زیر لعاب، سده ۷ ه.ق، موزه ملی ایران

طرح حاشیه دار:

این نوع طرح ها اصولی ترین و معمول ترین طرح ها در طراحی نقوش سنتی هستند. و دارای یک قالب کلی می باشند که از دو بخش تشکیل شده است:

(الف) حاشیه (ب) متن

البته این دسته بندی کلی است و حاشیه و متن می توانند بر اساس موقعیت و یا صلاحدید طراح دارای تقسیم بندی های متفاوتی باشند.

تصویر ۴-۱۲: بشقاب سفالی زرین فام، سده ۷ ه.ق، موزه ملی ایران (بالا)؛ سفال منقوش دوره سلجوقی، نقاشی زیر لعاب، اواخر سده ۶ ه.ق، (پایین) کوزه سفالی زرین فام، سده ۷ ه.ق، ری

تصویر ۵-۱۲: فرش پازیریک

ایجاد نظم در طرح فرش خود اولین سنگ بنای حاشیه است زیرا حاشیه از عوامل نظم دهنده می باشد. در بررسی تاریخی حاشیه با مراجعه به اولین فرش تاریخی یعنی پازیریک، دو حاشیه اصلی یکی با طرح اسب و سوار که بدون تردید یاد آور زیبایی های نقش برجسته های تخت جمشید می باشد. دومین حاشیه پهن را با طرح گوزن خواهیم دید که به قول رودنکو و گریشمن، باز هم شبیه به گوزن خال دار ایرانی است. این حاشیه های اصلی را سه حاشیه فرعی احاطه کرده است. یک حاشیه باریک بیرونی و یک حاشیه باریک کنار متن متشکل از طرح یک حیوان افسانه ای بالدار است. این موتیف در یک نمونه منحصر به فرد قالیچه های ایرانی در روستای سنگان از توابع خواف نیز دیده می شود. (ژوله، تورج، پژوهشی در فرش ایران) این حاشیه باریک درونی در بر گیرنده موتیفی شبیه به طرح متن فرش می باشد. ستاره های هشت پر، دوران کاخ های سلطنتی نینوا و تخت جمشید را به یاد می آورد. در بین هر کدام از این حاشیه ها، زنجیره ساده ای نیز بافته شده است. اثبات این مسئله که در گذشته های دور قبل از عصر پازیریک چه سیر تحولی در این نقوش رخ نموده است نیاز به مستند تاریخی دارد ولی ذهن طراح سیر تکاملی را طی نموده است تا به این مرحله متعالی دست یافته است.

با بررسی تاریخی هنرهای تجسمی ادوار گذشته به این مسئله پی خواهیم برد که انسان در دیگر مصنوعات، مثل ظروف، پوشاک و نقوش معماری نیز از ذهنیت خویش بهره جسته است. این اشتراکات در نقوش اولیه، با دیدن قدیمی ترین سفالینه های منقوش از تمدن های سیلک و شوش و مطابقت شان با نقش حاشیه مشهور به نقش آب که حاشیه ای است کوچک و مشترک در اکثر قالی های روستایی و عشایری ایران بر ما ثابت می شود که در هنرهای پیش از تاریخ ایران و بین النهرین و مصر و سومر؛ خطوط مستقیم یا شکسته موازی، نشانه نمادین آب است. قرار دادن کادری متناسب در اطراف طرح به عنوان حاشیه برای معطوف نمودن بیشتر دید بیننده به نقش مرکزی، نشان دهنده سلیقه ای زیبا ست و از آنجایی که در نقوش فرش بیشتر از فرم هایی کاملاً انتزاعی و آنالیز شده، استفاده می گردد، بنابراین این مسئله باعث شده است که نظم و هماهنگی خوبی در طراحی فرش وجود داشته باشد.

یکی از مهمترین عناصر تشکیل دهنده یک طرح سنتی حاشیه است. همچنین، جزء لاینفک طرح های فرش ایران بوده و همواره و در همه جا با طرح همراه بوده است. حال آن که گاهی با قرارگیری بسیار دقیق و دارا بودن تناسبات و رنگ مناسب متن، نقطه قوت کار قرار می گیرد و طرح را ارزشمندتر می سازد، گاهی نیز با پرداخت کم و رنگ ناهماهنگ سبب نقطه ضعف یک طرح می شود. از بررسی دوره های مختلف اوج طراحی فرش به این نتیجه خواهیم رسید که ایرانیان همیشه حاشیه یک طرح را اساس و پایه وزیر بنای لازمی تلقی می کنند که طرح زمینه باید بر اثر آن جلوه گر شود در طراحی فرش بر این باوریم که فقدان حاشیه سبب خواهد شد که نظر بیننده منحرف شود و در نتیجه طرح اصلی به عنوان قسمت مهم و اساسی، مورد توجه قرار نگیرد.